

Ziņojums

Atvērtie dati pašvaldībās pilsoniskajai līdzdalībai

Situācijas raksturojums ar
rekomendācijām

Organizācija ManaBalss
2021. gada oktobris

ManaBalss ir nevalstiska bezpeļņas sabiedriskā labuma organizācija, kas veido, ievieš un pārvalda digitālos rīkus labākai pilsoniskajai līdzdalībai lēmumu pieņemšanas procesos. Ar ManaBalss zīmolu pasaules līmenī atpazīstamākā ir platforma ManaBalss.lv. Organizācija ir izveidojusi un uztur arī citus digitālās pilsoniskās līdzdalības rīkus: ParvaiPret.lv, Open2Vote.eu un Lemejs.lv.

Atvērtie dati pašvaldībās pilsoniskajai līdzdalībai: Situācijas raksturojums ar rekomendācijām

Autors: Sabiedrības līdzdalības fonds (organizācija ManaBalss)

Publicēšanas datums: 2021. gada oktobris

Bezmaksas lejuplāde ir pieejama vietnē <https://myvoice.group>

Šī publikācija ir veidota kā daļa no organizācijas ManaBalss īstenotā projekta "Atvērtie dati sabiedrības līdzdalībā", kas tiek īstenots ar Ziemeļvalstu Ministru padomes finansējuma programmas atbalstu NVO sadarbībai Baltijas jūras reģionā.

Par šīs publikācijas saturu atbild Sabiedrības Līdzdalības Fonds.

© 2021 Sabiedrības Līdzdalības Fonds. Visas tiesības paturētas. Reproducēšana kopumā vai pa daļām ir atļauta tikai ar pilnu atsauci uz Sabiedrības Līdzdalības Fondu un ar noteikumu, ka jebkuras šā materiāla kopijas kopumā vai pa daļām netiek pārdotas vai iekļautas darbos, kas tiek pārdoti. Jebkurai šā oriģinālā satura pārņemšanai vai pielāgošanai ir jālūdz Sabiedrības Līdzdalības Fonda rakstiska atļauja.

Pamatinformācija

Valdības visā pasaulē veicina un iesaistās centienos panākt lielāku atklātību, pārredzamību un uzticēšanos publiskajam sektoram. Tas ietver datu, piemēram, meteoroloģisko, ģeogrāfisko, statistikas un juridisko datu, atklāšanu, lai uzlabotu publisko pakalpojumu kvalitāti un uzlabotu uz datiem balstītu lēmumu pieņemšanu. Tomēr ne visi dati ir pieejami atvērtā formātā, kas ir viegli pieejams un atkārtoti izmantojams.

Ziņojums “Atvērtie dati pašvaldībās pilsoniskajai līdzdalībai: Situācijas raksturojums ar rekomendācijām” ir daļa no izpratnes veicināšanas pasākumiem Latvijā par atvērto datu tematiku. Mūsu aktivitātes mērķis ir iesaistīt Latvijas nevalstiskās organizācijas, atvērto datu lietotājus, publiskā sektora datu turētājus, akadēmiķus un politikas veidotājus diskusijās par situāciju ar atvērtajiem datiem un izprast vajadzības, kā rīkoties un kā panākt turpmāku datu atklātību.

Pirmo ziņojuma daļu veido apkopotie secinājumi, kas iegūti no septiņām intervijām ar medijiem, NVO un IKT biznesa pārstāvjiem. Intervijas tika veiktas 2021. gada oktobrī, un to mērķis bija iegūt priekšstatu par atvērto datu izaicinājumiem, ar ko saskaras sabiedrība kā datu lietotāji tieši Latvijas pašvaldību kontekstā.

Iegūtie interviju secinājumi kalpoja par pamatu tālākajai diskusijai ar ekspertiem un lēmumu pieņēmējiem, plašāk iezīmējot atvērto datu problemātiku un rekomendācijas.

Ziņojuma otrā daļa apkopo situācijas raksturojumu un sadzirdētās rekomendācijas ar mērķi sniegt papildus informāciju tiem aktoriem, kas var praktiski veicināt datu atvērtību pašvaldībās.

1. Sabiedrības pieprasījums datu atvērtībai pašvaldībās

Atvērto datu kvalitāte un daudzums

Apgrūtināta pieeja **domes un komiteju balsojumu** datiem. Balsojumi bieži nav atšifrēti un nav mašīnlasāmi.

Trūkst pieejas **lēmumu projektiem** to tapšanas gaitā.

Nepietiekami izvērsti dati par publiskajiem **iepirkumiem un tāmēm**, sevišķi būvniecībā, bet arī pakalpojumu iepirkumos. Arī vairākus gadus pēc projektu beigām tie ir noslepenoti. Tas traucē izsekot pašu iepirkumu un veikto darbu un pakalpojumu godprātīgumam.

Nepietiekami izvērsti **dati par atalgojumu**. Tas traucē kontrolēt fiktīvu nodarbinātību un “politiskās siles” riskus.

Tīmekļvietņu **vienotā platforma** ir uzlabojusi pārskatāmību, tomēr ir krities **informācijas apjoms**.

Nepietiekama dažādu datu kopu **savietojamība un konsekvence**. Atšķiras atspoguļotie laika griezumā – mēneši, ceturkšņi, gadi. Netiek ievēroti datu atjaunošanas termiņi.

Pašvaldību izaicinājumi datu atvēršanā

Bailīgums. 1) Kāds kaut ko “par daudz” uzzinās. 2) Bailes no cilvēciskām kļūdām un pārmetumiem.

Mērķtiecības trūkums. Trūkst izpratne, motivācija un politiskā griba atvērto datu mērķiem pašas pašvaldības labā. Šodienas datiem ir jākalpo pašai pašvaldībai nākotnes lēmumu pieņemšanā. Nepieciešams “datu kartītes” uzstādījums pirms lēmumu pieņemšanas, lai lēmumi balstās datos, nevis uzskatos un sajūtās. Ieguvums būs arī atklātība par lēmumu motivāciju, kas savukārt vairo iedzīvotāju uzticību pārvaldei.

Komercnoslēpuma dilemma. Sešus, septiņus gadus pēc projekta beigām tomēr šis arguments neiztur kritiku.

Personas datu dilemma. Jebkuriem nodokļu naudas tēriņiem tomēr būtu jābūt atklātiem.

Biedrību, arodbiedrību u.c. **NVO finansējuma caurspīdīgums.** Papildus aktualitāte – līdzdalīgā budžetēšana un kas tieši “stāv” aiz apstiprinātajiem projektiem.

Regulējumu nepieciešamība

Skepse, ka pašvaldības pielāgosies atskaišu mehānismiem, bet ne atvērs datus pēc būtības.

Jāpaplašina pašvaldībām publicējamo **datu standarti** – lai dati ir gan mērķorientēti, gan aptveroši, gan savietojami. Atšķirībā no Saeimas, pašvaldībās trūkst datu pat par iepriekšējiem sasaukumiem.

Apņemšanās **Atvērtās pārvaldības partnerības ietvarā** varētu būt stimuls.

Lielās pilsētas varētu uzņemties līderību un rādīt piemēru.

2. Situācijas un rekomendāciju apkopojums pēc pasākuma “Atvērtie dati pašvaldībās pilsoniskajai līdzdalībai”

Atvērto datu kvalitāte un daudzums

Situācijas raksturojums

Pilsoniskās sabiedrības interešu aizstāvībā **maz tiek izmantoti** atvērtie dati.

Latvijā **nav daudz labo piemēru**, kā atvērtos datus var izmantot plašā mērogā un sabiedriskajam labumam. Izceļams piemērs ir analītiskā platforma [“Deputāti uz delnas”](#) Saeimas politiku monitoringam. Datu neesamības un neizsekojamības dēļ tomēr nav iespējams šādu analītisku platformu izmantot pašvaldību politiku un amatpersonu monitoringam.

Pilsoniskās sabiedrības un mediju atvērto datu atkalizmantošanas **potenciāls nav nepietiekami apgūts**.

Rekomendācijas

Administratīvi teritoriālā reforma ir iespēja identificēt un **pārņemt pašvaldību (piemēram, Cēsu) labās prakses** datu atvēršanā un atkalizmantošanā.

Organizējot hakatonus, nepieciešams plānot arī **hakatona rezultātu ieviešanas fāzi** un tālāku atbalstu uzvarējušajiem projektiem. Nereti tam nav jābūt liels finansējums.

Pašvaldību izaicinājumi datu atvēršanā

Situācijas raksturojums

Pašvaldībām ir pieejami daudz dati; lielākā problēma ir to **publicēšanas spējā un mērķtiecīgumā**.

Pašvaldības **niegulda** atvērto datu spēju stiprināšanā; esošie dati tiek atvērti **lēni un nekonekventi**.

Pašvaldības ir tās, kas ir vistuvāk iedzīvotājiem, un **pašvaldībām ir nozīmīga loma iedzīvotāju izglītošanā** par to, kas ir un kādēļ ir atvērtie dati.

“Sabiedrība par atklātību – Delna” pētījumā par lobēšanas praksi pašvaldībās parādās **baillīgums** kā viens no iemesls, kāpēc ierēdņi un amatpersonas ir **atturīgi informācijas publicēšanā**. Tā iemesli varētu būt bailes no negācijām, iespējama komercnoslēpuma pārkāpšana, kā arī bailes, kas saistītas ar pašvaldību **tradicionālo darba kultūru**.

Pašvaldībām ir **kapacitātes problēmas izpratnes** un zināšanu līmenī par datu atvērtību.

Pašvaldībām ir grūti atrast finansējumu **reāllaika datu ievākšanai**. Tas labākajā gadījumā rezultējas **uz veciem datiem balstītu lēmumu** pieņemšanā; sliktākajā – **uz ieskatiem un pieņēmumiem**, kas vispār nav salīdzināti ar datiem.

Rekomendācijas

Datu atvēršana pašvaldībās uzlabotu pārvaldības procesus. Galvenokārt tas sniegtu lielu artavu **uzkrājamo datu stratēģijas veidošanā** – lai vācamo datu nepieciešamība ir argumentēta un mērķtiecīga **nākotnes lēmumu pieņemšanai**. No tā labumu gūtu pašas pašvaldības (reālās situācijas apzināšana; datus balstīti lēmumi), uzņēmēji (datus balstītu pakalpojumu un rīku izstrāde) un sabiedrība (pakāpeniska uzticības veidošanās, ka pašvaldību lēmumi un politika ir argumentēta).

Nepieciešams jau sākotnējā lēmuma pieņemšanas procesā par apspriežamo problēmjautājumu **prasīt saistīto “datu kartīti”**. Ja tādas nav un lēmums ir jāpieņem, balstoties viedokļos, tad acīmredzot šādi dati turpmāk ir apkopojami.

Pašvaldību **esošās labās prakses** datu atvēršanas jautājumos, piemēram Cēsu novada Atvērto datu stratēģija 2021-2026, ir jāvirza arī citās pilsētās. Pieredzes apmaiņa motivētu arī citas pašvaldības.

Mērķtiecīgi jāceļ **pašvaldību datu spēja**, un tam ir jāatvēr **finanšu resursi**.

Lai gan ir vērojams pašvaldību kapacitātes trūkums, ir iespēja virzīties uz priekšu, skaidrojot un ieviešot **standartus un vadlīnijas**. Tādas organizācijas kā “SPC Providus” ir jau tagad gatavas šādu **kompetences atbalstu** pašvaldībām sniegt.

Lai **mazinātu bailīgumu un nedrošību** par informācijas publicēšanas tiesībām, pašvaldību datu atvēršanas jautājumā ir **jāsadarbojas ar Datu valsts inspekciju**. Tās pienākums ir skaidrot, kādā apjomā un ko drīkst vai nedrīkst publicēt. Svarīgā ir ne tikai darbinieku kapacitātes celšanas, bet arī **informatīvās bāzes nodrošināšana** par darbinieku tiesībām.

Pašvaldībās mērķtiecīgi un pakāpeniski jāīsteno **un jāvada datu atvēršanas pārmaiņas**. Pārmaiņu īstenošanas neatņemama sastāvdaļa ir šā procesa vadība.

Pašvaldībām jāveic regulārs savu **prasmju pašnovērtējums** par atvērto datu pamatelementiem: kādas ir datu ievākšanas, apstrādes, analītikas un vizualizācija prasmes.

Atvērto datu attīstība ir jāīsteno **uz mērķi virzītā pieejā**, nevis uz procesu virzītā pieejā.

Pašvaldībām veidot **atvērtus, centralizētus datu risinājumus** un ar tiem dalīties. Piemērs: Rīgas pašvaldības vēl plānotais **izstrādātāju portāls**. Tas ļaus jau **izstrādātus risinājumus pielietot arī citās pašvaldībās** un samazināt atvērto datu ieviešanas izmaksas.

Regulējumu nepieciešamība

Situācijas raksturojums

Normatīvajos regulējumos datu publicēšana pašvaldībām joprojām ir tikai rekomendējoša.

Rekomendācija

Jāpaplašina pašvaldībām publicējamo **datu standarti** – lai dati ir gan mērķorientēti, gan aptveroši, gan savstarpēji savietojami.